

Εισαγωγικό Σημείωμα

Στην ενότητα αυτήν οι μαθητές και οι μαθήτριες θα εξοικειωθούν με ζητήματα σχετικά με τις ταυτότητες, τη συνθετότητα και την ποικιλομορφία τους, καθώς και με τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονται, κατανέμονται, μεταβάλλονται και ρυθμίζονται.

Κεντρικός στόχος είναι να γίνει κατανοητό ότι:

- όλοι και όλες έχουμε πολλαπλές ταυτότητες, οι οποίες ενδέχεται συχνά να συγκρούονται,
- κάποια από τα συστατικά γνωρίσματα της ταυτότητας συνδέονται με μία βιολογική προέλευση, όπως είναι το φύλο, το χρώμα του δέρματος, η εθνικότητα,
- τα περισσότερα όμως από τα συστατικά γνωρίσματα της ταυτότητας (γονιός, μαθητής και μαθήτρια, εκπαιδευτικός, γιατρός) είναι αποτέλεσμα της ένταξης των ατόμων σε θεσμούς, όπως είναι για παράδειγμα η οικογένεια, η εκπαίδευση ή η εργασία, και συγχρόνως εμπειριέχουν και προσωπικές επιλογές, επιθυμίες και προσπάθειες.

Η εμπέδωση αυτών των σημείων είναι κρίσιμη, διότι με βάση αυτά:

- δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι όλα ανεξαιρέτως τα συστατικά της ταυτότητας δε φέρουν από μόνα τους νόημα, αλλά το αποκτούν μέσα σε συγκεκριμένους κοινωνικούς περιγύρους. Αυτό σημαίνει ότι κανένα γνώρισμα, ακόμα και βιολογικό, δεν έχει εγγενώς αρνητική ή θετική διάσταση, αλλά αυτή αποδίδεται σε άμεση σχέση με τις εκάστοτε ιστορικές συγκυρίες και με τα πολιτικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα,
- διαπιστώνεται ότι οι ταυτότητες δεν είναι αναλλοίωτες και σταθερές, αλλά μεταβάλλονται, αναδιαμορφώνονται και ενίοτε αμφισβητούνται, καθώς αλλάζουν οι κοινωνικές συνθήκες,
- αναδεικνύεται ότι οι ταυτότητες είναι το μέσο με το οποίο αποκτούμε μια θέση στον κόσμο και ότι διασφαλίζουν την αίσθηση ότι ανήκουμε σε ένα κοινωνικό σύνολο (οικογενειακό, φιλικό, τοπικό, εθνικό, παγκόσμιο), με βάση ορισμένα κοινά γνωρίσματα. Μέσα από τις κοινές ταυτότητες διαμορφώνεται ένα «εμείς» που δηλώνει «ποιοι είμαστε», ενώ συγχρόνως διαμορφώνεται «τι δεν είμαστε», σε τι δηλαδή διαφοροποιούμαστε από τους «άλλους»,
- υπογραμμίζεται ότι στις διαδικασίες συγκρότησης ταυτότητας υπάρχει αλληλεπίδραση ατόμου και κοινωνίας, καθώς από τη μια πλευρά το άτομο είναι ενεργητικό, ενώ από την άλλη και η κοινωνία θέτει όρια και κριτήρια με βάση τα οποία αξιολογεί τι είναι αποδεκτό και επιθυμητό και τι όχι.

Προσδιορισμός και εξέλιξη του όρου Ταυτότητα «Εμείς» και οι «Άλλοι»

1η

Δραστηριότητα

Τα «Αν», τα «Πώς» και τα «Γιατί» των Ταυτοτήτων

Ας ανταλλάξουμε απόψεις για τις ταυτότητες με βάση το εισαγωγικό σημείωμα και με άξονα τα παρακάτω ερωτήματα. Λέξεις-κλειδιά για τη συζήτηση υπάρχουν στο «συννεφώλεξο» που ακολουθεί.

- Γιατί αλήθεια γίνονται τόσες συζητήσεις για την ταυτότητα;
- Για ποιους λόγους οι ταυτότητες των ανθρώπων έχουν διάφορα χαρακτηριστικά;
- Μια ταυτότητα παραμένει αμετάβλητη στον χρόνο ή αλλάζει σε συνδυασμό με τις κοινωνικές συνθήκες και πώς;
- Γιατί τοποθετούνται οι άνθρωποι σε κατηγορίες;
- Γιατί συχνά μια διαφορετική από την κυρίαρχη ταυτότητα παρουσιάζεται ως κατώτερη;
- Δεχόμαστε παθητικά τις ταυτότητες που η κοινωνία μάς επιβάλλει ή τις διαμορφώνουμε εμείς;
- Μπορούμε να δράσουμε και να διεκδικήσουμε δικαιώματα με βάση την ταυτότητά μας;

διεκδικήσουμε
 μεταβάλλονται
 επιβάλλει
 συζητήσεις
 ΔΡΑΣΟΥΜΕ
 ΔΕΧΟΜΑΣΤΕ
 ΓΙΑΤΙ
 ΑΝ ΠΩΣ
 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
 συνθήκες κυρίαρχη
 άνθρωποι κοινωνία
 κατώτερη διάφορα παθητικά
 τοποθετούνται
 κατηγορίες
 ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ
 διαμορφώνουμε

2η

Δραστηριότητα

Ταυτότητες: έννοια, εξέλιξη, ατομικότητα-συλλογικότητα, σύγκρουση

Χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες μελέτης (Α, Β, Γ, Δ) και διαβάστε τα αντίστοιχα στην κάθε ομάδα παρακάτω κείμενα. Στη συνέχεια απαντήστε ανά ομάδα στις ερωτήσεις που αντιστοιχούν σε κάθε κείμενο και παρουσιάστε σύντομα τις απαντήσεις σας στην τάξη. Στο τέλος απαντήστε σε ερωτήματα που θα σας θέσουν τα μέλη των υπόλοιπων ομάδων.

ΟΜΑΔΑ Α

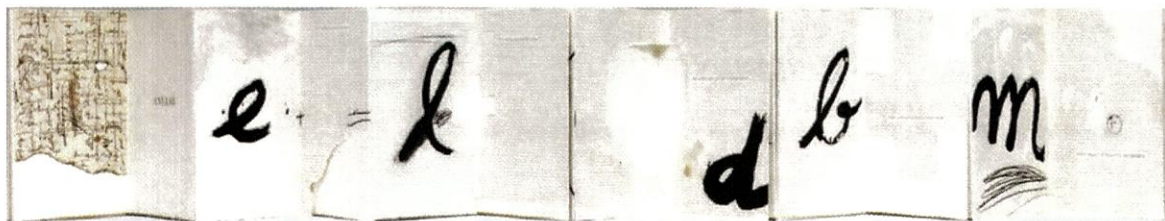
1. Πώς αντιλαμβάνεστε την έννοια της ταυτότητας και ποιο είναι το πλαίσιο διαμόρφωσής της;
2. Εξηγήστε τη διάκριση ανάμεσα στην ουσιοκρατική και τη μη ουσιοκρατική αντίληψη για την ταυτότητα.

Η έννοια της ταυτότητας και τα συστατικά της

Με τον όρο ταυτότητα εννοούμε την αίσθηση του εαυτού που διαμορφώνει ένα άτομο καθώς εντάσσεται στην κοινωνία. Η ταυτότητα λοιπόν έχει να κάνει με το αίσθημα ότι ανήκουμε κάπου, έχουμε κοινά γνωρίσματα με άλλα άτομα. Ταυτόχρονα όμως έχει να κάνει και με την αίσθηση ότι είμαστε διαφορετικοί από κάποια άλλα. Η διαμόρφωση της ταυτότητας συνδέεται έτσι με την ανάπτυξη της αίσθησης του «εμείς» (πραγματικοί ή φανταστικοί) και με την ανάπτυξη της αίσθησης των «άλλων» (πραγματικών ή φανταστικών).

Ποια είναι τα συστατικά της ταυτότητας; Είναι φυσικά δοσμένα ή είναι αποτέλεσμα κοινωνικών διεργασιών; Οι απαντήσεις εδώ διαφέρουν. Σύμφωνα με μια αντίληψη που ονομάζεται ουσιοκρατική*ΓΛ, η ταυτότητα αποτελείται από ένα σαφές και διακριτό σύνολο χαρακτηριστικών που μοιράζονται τα μέλη μιας ομάδας, τα οποία παραμένουν αναλλοίωτα στον χρόνο και έχουν φυσική ή βιολογική προέλευση: φύλο, φυλή, εθνότητα, καταγωγή. Σύμφωνα με τη μη ουσιοκρατική αντίληψη, η ταυτότητα διαμορφώνεται τόσο από κοινά γνωρίσματα, τα οποία μοιράζονται τα μέλη μιας ομάδας ή κοινότητας, όσο και από διαφορές, καθώς τα γνωρίσματα αυτά, ακόμη και αν είναι φυσικά δοσμένα, μεταβάλλονται στο πέρασμα του χρόνου ως προς τις σημασίες και ως προς τις προσδοκίες που τους αποδίδει η κοινωνία.

Οι ταυτότητες διαμορφώνονται σε ποικίλους κοινωνικούς χώρους: στην οικογένεια, στο σχολείο, στις παρέες, στις διάφορες ομάδες στις οποίες κάποιος ή κάποια συμμετέχει, στην εργασία. Διαμορφώνονται ακόμη από τη θρησκεία, τα χόμπι, τον τρόπο διασκέδασης και ξεκούρασης, αλλά και από το σώμα, το φύλο, τα ρούχα, το φαγητό, το γούστο, όλα όσα με λίγα λόγια αποτελούν τον ξεχωριστό καθημερινό κόσμο για τον καθένα και την καθεμία. Παράλληλα όμως συγκροτούνται και με βάση ευρύτερα σημεία αναφοράς που αντλούν από τοπικό και εθνικό επίπεδο, όπως είναι η γλώσσα, η θρησκεία, η ιστορία και οι παραδόσεις,

Antoni Tàpies, *Anular*, 1981

αλλά και με βάση παγκόσμιες κοινωνικές, οικονομικές, τεχνολογικές, πολιτισμικές και πολιτικές αλλαγές, ανακατατάξεις και τις δυνατότητες που αυτές δημιουργούν. Σε αυτή τη λογική οι αλλαγές που συντελούνται σε παγκόσμια κλίμακα έχουν επιπτώσεις στο προσωπικό επίπεδο και στη διαμόρφωση της ατομικής ταυτότητας. Σκεφτείτε, για παράδειγμα, πώς η νέα τεχνολογία, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να επηρεάσουν την ατομική ταυτότητα. Σε κάθε περίπτωση η ταυτότητα είναι ένα κοινωνικό εγχείρημα: για να υπάρχει, είναι απαραίτητα ένα ανθρώπινο περιβάλλον και ορισμένοι κοινωνικοί, πολιτισμικοί και ψυχολογικοί σχηματισμοί. Αν δεν τοποθετηθεί σε κάποιο κοινωνικό πλαίσιο, η ταυτότητα παραμένει ακατανόητη.

ΟΜΑΔΑ Β

1. Γιατί στις παραδοσιακές κοινωνίες οι ταυτότητες ήταν εύκολα αναγνωρίσιμες;
2. Για ποιους λόγους, σύμφωνα με την άποψη της συγγραφέως, δεν μπορούμε σήμερα να μιλάμε για μια ενιαία και προβλέψιμη ταυτότητα;

Οι ταυτότητες από τις προβιομηχανικές κοινωνίες μέχρι τον 21ο αιώνα

Σκεφτείτε τις πορείες που έχει διανύσει η ταυτότητα «γυναίκα», «άνδρας», «παιδί», «μαθητής» ή «μαθήτρια», «εργαζόμενος» ή «εργαζόμενη» τα τελευταία εκατό χρόνια. Σκεφτείτε ακόμη τους αγώνες που έδωσαν τα μέλη αυτών των ομάδων για να διεκδικήσουν μια διαφορετική από την επιβεβλημένη και για χρόνια παγιωμένη ταυτότητα που τους επέβαλε η κοινωνία.

Κατά τον Μεσαίωνα και μέχρι τη Βιομηχανική επανάσταση, οι κοινωνίες είχαν πολύ απλό καταμερισμό εργασίας και ελάχιστη κατανομή της γνώσης. Το πρόγραμμα ζωής των ανθρώπων ήταν λίγο πολύ συμπαγές και οι ταυτότητες ήταν σε μεγάλο βαθμό προδιαγεγραμμένες και έφεραν μια αίσθηση συνοχής και συνέχειας, καθώς οι αλλαγές ταυτότητας ακολουθούσαν την ηλικία, την κοινωνική τάξη, τους ρόλους που συνόδευσαν τη διαδικασία της ηλικίωσης, και ήταν ως εκ τούτου αναμενόμενες και μάλλον προβλέψιμες.

Στις παραδοσιακές λοιπόν κοινωνίες οι ταυτότητες ήταν εύκολα αναγνωρίσιμες. Ο καθένας γνώριζε ποιος είναι ο άλλος και ποιος είναι ο ίδιος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν κοινωνιολόγοι ερευνητές, «ο χωρικός ήταν χωρικός και ο ιππότης ιππότης, τόσο για τον εαυτό του όσο και για τους άλλους. Επομένως δεν υπήρχε πρόβλημα ταυτότητας. Το ερώτημα "ποιος είμαι" ήταν μάλλον απίθανο να τεθεί. Αυτό δε σημαίνει ότι το άτομο ήταν ευτυχισμένο με την ταυτότητά του. Για παράδειγμα, μάλλον δε θα ήταν πολύ ευχάριστο να είναι κανείς χωρικός. Σήμαινε προβλήματα, αλλά δε συνεπαγόταν πρόβλημα ταυτότητας»¹⁷.

Μπορούμε άραγε να υποστηρίξουμε ότι όλα αυτά εξακολουθούν να ισχύουν και για τον 21ο αιώνα; Μπορούμε σήμερα να μιλάμε για μια ενιαία, προβλέψιμη και σταθερή ταυτότητα; Όχι, είναι η μονολεκτική απάντηση. Ας δούμε όμως τα πράγματα πιο αναλυτικά. Από τη Βιομηχανική Επανάσταση και μετά οι αποκαλούμενες δυτικές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από έντονες και ραγδαίες αλλαγές σε όλες τις σφαίρες της δημόσιας ζωής: υψηλού βαθμού καταμερισμός εργασίας, εκδημοκρατισμός της γνώσης και παράλληλα υψηλή ιεράρχησή της, πληθυσμιακή αύξηση και μετακινήσεις πληθυσμών, επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα είναι μόνο μερικές από αυτές. Το κρίσιμο σε αυτές τις αλλαγές είναι ότι συντελούνται με όλο και μεγαλύτερη ταχύτητα, θίγουν όλες τις σφαίρες της κοινωνικής ζωής αναδιαμορφώνοντας διαρκώς ή ακόμη και παραμερίζοντας παγιωμένα σχήματα. Δημιουργούν έτσι ένα περιβάλλον αβεβαιότητας και ασάφειας με σημαντικές επιπτώσεις, μεταξύ άλλων, στην προσωπική ζωή και στην αίσθηση ταυτότητας.

¹⁷ Berger, L. P., και Luckmann, T. (2003). *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας* (μετάφραση: Κώστας Αθανασίου). Αθήνα: Νήσος. (έτος έκδοσης πρωτοτύπου 1966).

ΟΜΑΔΑ Γ

1. Εξετάστε τη δυνατότητα να επινοούμε ταυτότητες στο Διαδίκτυο. Δώστε σχετικά παραδείγματα.
2. «Η κοινωνία δίνει το κάδρο και το άτομο αφήνεται να ζωγραφίσει το τελάρο»: με αφορμή την παρομοίωση της ταυτότητας με πίνακα ζωγραφικής, που γίνεται στο κείμενο, σκεφτείτε αν αρκεί τελικά η πρόθεση του ατόμου, ώστε να διαμορφώσει ελεύθερα την ταυτότητά του.

Ταυτότητες: γέφυρες που ενώνουν το προσωπικό με το κοινωνικό

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι ταυτότητες ορίζουν ποιοι και ποιες είμαστε. Είναι το μέσο για να έχουμε μια θέση στον κόσμο. Μάς δίνουν την αίσθηση ότι ανήκουμε σε αυτόν και συνδυάζουν προσωπικές επιθυμίες και επιλογές με κοινωνικές προσδοκίες και επιταγές. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι ταυτότητες είναι οι γέφυρες που ενώνουν το προσωπικό με το κοινωνικό. Με αυτήν την έννοια αφήνουν περιθώρια για ατομική δράση, ως προς τους τρόπους με τους οποίους κάποιος ή κάποια αποδέχεται ή δεν αποδέχεται, αναδιαμορφώνει ή επινοεί μια ταυτότητα. Ταυτόχρονα όμως όλες οι ταυτότητες φέρουν και περιορισμούς και προσδοκίες που υπαγορεύει η κοινωνία. Θα μπορούσαμε σε αυτήν τη λογική να παρομοιάσουμε την ταυτότητα με έναν πίνακα: η κοινωνία δίνει το κάδρο και το άτομο αφήνεται να ζωγραφίσει το τελάρο. Είναι όμως πραγματικά ελεύθερο να ζωγραφίσει ό,τι και όπως θέλει, από τη στιγμή που όλες οι ταυτότητες παράγονται, κατανέμονται και ελέγχονται από έναν πολιτισμικό και κοινωνικό περίγυρο; Σκεφτείτε, για παράδειγμα, τον ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας στην κατασκευή έμφυλων ταυτοτήτων και τους τρόπους με τους οποίους οι σαπουνόπερες και οι διαφημίσεις διαμορφώνουν ταυτότητες, προβάλλουν νέες ή ανακατασκευάζουν ήδη υπάρχουσες, υπαγορεύοντας πρότυπα αρρενωπότητας και θηλυκότητας, παροτρύνοντας στην κατανάλωση συγκεκριμένων προϊόντων και, κατά συνέπεια, τρόπων ζωής κ.ο.κ.

Thomas Struth, Kunsthistorisches Museum 3, Vienna, 1989

ΟΜΑΔΑ Δ

1. Ποιοι παράγοντες μπορούν να αποσταθεροποιήσουν την ταυτότητα του ατόμου; Δώστε παραδείγματα.
2. Πώς καταφέρνει το άτομο να εναρμονίσει τις πολλαπλές ταυτότητές του μέσα σε ένα μεταβαλλόμενο κοινωνικό πλαίσιο;

Σύγκρουση ταυτοτήτων - Πολλαπλές ταυτότητες

Φαίνεται ότι όλα τα συστατικά της ταυτότητας δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα μια συνεκτική και χωρίς συγκρούσεις και αντιφάσεις αίσθηση του εγώ. Ό,τι απαρτίζει μια ταυτότητα μεταβάλλεται και συχνά αυτή η μεταβολή μπορεί να είναι δύσκολη, απρόσμενη ή ακόμη και βίαιη και να σπάει τη συνέχεια στην προσωπική ιστορία κάποιου ή κάποιας ή ακόμη μπορεί και να κλονίζει παραδοσιακές και χρόνιες βεβαιότητες.

Δεν είναι τυχαίο που ακούμε συχνά τις φράσεις «απώλεια ταυτότητας», «κρίση ταυτότητας» ή «αναζήτηση ταυτότητας», δηλωτικές των επιπτώσεων που μπορεί να έχουν κοινωνικά ή προσωπικά γεγονότα στη διαμόρφωση μιας αίσθησης του εαυτού. Η ανεργία, η μετανάστευση*^{ΓΛ}, μια φυσική καταστροφή, η αρρώστια, ο θάνατος οικείων ή συγγενών, αλλά και η αιφνίδια επιτυχία ή αποτυχία, ο ξαφνικός πλουτισμός ή η ξαφνική στέρηση, η αιφνίδια δημοσιότητα ή το πέρασμα στην αφάνεια σπάζουν τη συνέχεια στη βιογραφία ενός ατόμου και συνιστούν παράγοντες αποσταθεροποίησης της ταυτότητας.

Ο μικρόκοσμος της καθημερινής ζωής αποτελείται πλέον από πολλαπλές, διαφορετικές μεταξύ τους πραγματικότητες και τα άτομα οφείλουν να κινούνται από τη μια στην άλλη, με διαφορετική κάθε φορά ταυτότητα. Οι πραγματικότητες αυτές δε χαρακτηρίζονται απαραίτητα από συνέχεια και συνοχή. Αντίθετα, όχι μόνο είναι διαφορετικές αλλά και συχνά είναι συγκρουόμενες και αντιφατικές.

Ανάλογα με το είδος και τη μορφή της κάθε κοινωνικής πραγματικότητας, κάποια στοιχεία της ταυτότητας υπογραμμίζονται και παίρνουν κυρίαρχη σημασία, ενώ άλλα μένουν στο περιθώριο, ως λιγότερο ή καθόλου σημαντικά. Έτσι, για παράδειγμα, σε μια φεμινιστική ομάδα, το φύλο θα αποτελεί καθοριστικό στοιχείο ταυτότητας και θα ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό την αίσθηση του ανήκειν στη συγκεκριμένη ομάδα. Αντίστοιχα, σε καιρό πολέμου, η εθνικότητα, η θρησκεία, η ιστορία, ή η γλώσσα ενδέχεται να αναδειχθούν σε βασικά στοιχεία που ενώνουν κάποιους και κάποιες στη βάση μιας συλλογικής ταυτότητας και ταυτόχρονα τους ή τις διαφοροποιούν από τους άλλους ή τις άλλες.

Alberto Giacometti. *Walking Quickly Under the Rain*, 1948-49

Σχολιάστε τη μακρά πορεία του Καναδά προς την αλλαγή του στίχου του εθνικού ύμνου της χώρας. Αρκεί η απαλοιφή ενός ουσιαστικού μέσα στο κείμενο ενός εθνικού ύμνου, για να αρθούν οι ανισότητες του φύλου;

Στις αρχές Φεβρουαρίου του 2018 η Γερουσία του Καναδά υπερψήφισε την αλλαγή ενός στίχου του εθνικού ύμνου της χώρας, ώστε να επιτευχθεί η ουδετερότητα ως προς τα δύο φύλα. Συγκεκριμένα, ο στίχος «αληθινή πατριωτική αγάπη σ' όλους τους γιους σου να διατάξεις» άλλαξε σε «... σε όλους μας να διατάξεις». Ο εθνικός ύμνος υπάρχει από το 1908 και έκτοτε έχει αλλάξει δύο φορές. Το 1913 παραδείγματος χάρι είχε αλλάξει για να τιμήσει τους στρατιώτες που μετέβαιναν στην Ευρώπη ώστε να πολεμήσουν στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι σήμερα είχαν γίνει ακόμη 12 προσπάθειες να αλλάξει ο στίχος περί των «υιών», όμως μόλις τώρα πέρασε το νομοσχέδιο.

Πηγή: Ανακτήθηκε 14-04-2018 από <http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/115967/aytos-einai-o-logos-gia-ton-opoion-o-kanadas-thelei-na-allaxei-ton-ethniko-toy-ymno>

Με βάση το παρακάτω απόσπασμα σκεφτείτε τη σχέση του ποτού (καφέ, ρακί κ.λπ.) με τις έμφυλες ταυτότητες*^{ΓΛ} άλλοτε και σήμερα.

Οι διαφορετικές δομικές επιπτώσεις του καφέ και του ρακιού συνδέονται στενά με την εικόνα του κόσμου αλλά και με πλευρές της ταυτότητας του κοινωνικού φύλου την οποία συμβολίζουν τα δυο ποτά. Ο καφές είναι εξαιρετικά δημοφιλές οικιακό ποτό με διαφυλικό*^{ΓΛ} χαρακτήρα και, από ό,τι φαίνεται, συμβατό με τον κώδικα της συζυγικής οικιακότητας. [...] Το ρακί από την άλλη πλευρά αποτελεί το κεντρικό σύμβολο του ανδρισμού. Το ρακί πίνεται κυρίως από άντρες. Στο ρακάδικο δεν έρχονται γυναίκες, ενώ γυναίκες που πίνουν ρακί σε δημόσιες εορτές θέτουν σε κίνδυνο την υπόληψή τους. [...] Επίσης, το ρακί προορίζεται για ανδρικά κεράσματα. Το αποκλειστικό κέρασμα μιας γυναίκας με ρακί ισοδυναμεί με ερωτική πρόταση. [...] Η ταυτότητα που επιτυγχάνεται στη ρακοποσία είναι ταυτότητα φύλου και μόνο. Και οι τελετουργικές πρακτικές στις οποίες οι πότες επιτελούν τον ανδρισμό τους είναι πρακτικές που κατασκευάζουν τη φυσική βάση της ανδρικής ταυτότητας αλλά και ιεραρχούν τα φύλα. Εδώ άλλωστε εντοπίζεται και το βαθύτερο περιεχόμενο του εξισωτισμού*^{ΓΛ}: οι συμποσιαζόμενοι είναι ίσοι διότι μοιάζουν ως προς τη ταυτότητα του φύλου».

Πηγή: Παπαταξιάρχης, Ε., και Παραδέλλης, Θ. (1998). *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Adriana Varejão, *Polvo Portraits I (China Series)*, 2014

Γ Συμπληρωματικές Δραστηριότητες

A

Πρακτικές παρέμβασης πάνω στο σώμα για τη δήλωση ταυτοτήτων

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο και συζητήστε στην τάξη τρόπους με τους οποίους δηλώνουμε, μέσα από το σώμα μας, την ενδυμασία, το λεξιλόγιο, τις μουσικές και αναγνωστικές προτιμήσεις, το τατουάζ, το πέρσινγκ, το μακιγιάζ, την επιθυμία μας να ανήκουμε σε μια ομάδα ή κοινότητα και ταυτόχρονα να διαφοροποιούμαστε από αυτή.

Είναι αυτονόητο ότι δεν μπορεί να γίνει αναφορά στο φύλο χωρίς αυτή να παραπέμπει στο σώμα, όπως και δεν μπορεί να γίνει αναφορά στο σώμα χωρίς αυτή να παραπέμπει στο φύλο.

Το σώμα είναι λοιπόν κεντρικό στοιχείο της ταυτότητας και θεμελιώδες για την αίσθηση του εαυτού. Το σώμα δηλώνει τη μοναδικότητα του κάθε ατόμου και παράλληλα αποτελεί ένα πεδίο μέσα από το οποίο το άτομο δηλώνει τους ποικίλους και ξεχωριστούς τρόπους με τους οποίους εντάσσεται στην κοινωνία. Με αυτήν την έννοια το σώμα είναι αναπόσπαστο στοιχείο της ταυτότητας, καθώς δηλώνει πράγματα για τον κάτοχό του, δίνει πληροφορίες για το ποιος ή ποια είναι, για το ποιος ή ποια θα ήθελε να είναι. Η εμφάνιση, το μέγεθος, το σχήμα, αλλά και το τι συνοδεύει το σώμα δηλώνουν προσωπικές επιλογές και αποκαλύπτουν τον βαθμό συμμόρφωσης ή ανυπακοής σε κοινωνικές επιταγές ή κανονιστικά πρότυπα. Συχνά νομίζουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε και παρεμβαίνουμε στο σώμα μας είναι ξεχωριστός, αποτέλεσμα μιας σειράς προσωπικών επιλογών. Ξεκνάμε έτσι ότι και οι επιλογές αυτές επηρεάζονται από την κουλτούρα της κατανάλωσης, της εμπορευματοποίησης, της διαφήμισης και της μόδας.

Βλέπουμε λοιπόν το σώμα μας και με τα μάτια των κοινωνικών προτύπων, των κυρίαρχων κριτηρίων περί ωραίου και άσχημου, επιθυμητού και ανεπιθυμητού, αποδεκτού και μη αποδεκτού σώματος, και αναλόγως παρεμβαίνουμε για να το «διορθώσουμε» αφιερώνοντας χρόνο, κόπο και χρήμα. Η μόδα, η δίαιτα, η υγιεινή διατροφή, η γυμναστική, το μπόντι μπίντινγκ, το τατουάζ, το πέρσινγκ, το μακιγιάζ, οι εγχειρήσεις αισθητικής είναι μερικοί από τους τρόπους παρέμβασης στο σώμα και ανήκουν σε ό,τι αποκαλείται πρακτικές μετασχηματισμού του σώματος. Με την υιοθέτηση αυτών των πρακτικών, το άτομο αναπτύσσει μια ενεργητική σχέση με το σώμα του και στρέφεται σε αυτό για να κάνει μια κοινωνική πράξη είτε υπακοής και επιβεβαίωσης είτε αντίστασης και αμφισβήτησης στα καθιερωμένα πρότυπα. Για παράδειγμα, το γυναικείο μπόντι μπίντινγκ μπορεί να θέτει σε αμφισβήτηση τη θεωρούμενη ως φυσική διάκριση του ανδρικού από το γυναικείο σώμα και να υπονομεύει τις κυρίαρχες αντιλήψεις περί θηλυκότητας. Αντίστοιχα, το τατουάζ και το πέρσινγκ ενδέχεται να αμφισβητούν το λευκό, ασημάδευτο σώμα και να εκφράζουν, μέσα από συγκεκριμένα σχέδια στην περίπτωση του τατουάζ, μια μορφή αντίστασης στα έμφυλα στερεότυπα. Ωστόσο, ας έχουμε στον νου μας ότι οι πρακτικές μετασχηματισμού του σώματος αποκτούν το νόημά τους μόνο μέσα από τον κοινωνικό περίγυρο. Αυτό σημαίνει ότι οι άλλοι, οι «θεατές», είναι αυτοί που τελικά θα τις ερμηνεύουν και η ερμηνεία που θα δώσουν ίσως να μη συμπίπτει με αυτή στην οποία απέβλεπε αυτός ή αυτή όταν αποφάσιζε να παρέμβει στο σώμα του...

Η μόδα οδηγεί το άτομο εκεί που οδεύουν όλοι, παράγει μια γενική κατάσταση η οποία κάνει τη συμπεριφορά κάθε ατόμου να είναι ένα απλό παράδειγμα και μόνο. Ταυτόχρονα ικανοποιεί εξίσου και την ανάγκη για διαφορά, την τάση για διαφοροποίηση, την επιθυμία για αλλαγή, την επιθυμία να είμαστε ξεχωριστοί, διακριτοί.

Πηγή: Simmel, G. (2004). Ατομικότητα και κοινωνική ζωή.

Στο: Δ. Μακρυνιώτη (Επιμ.), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (μετάφραση: Θεόδωρος Παρασκευόπουλος). Αθήνα: Νήσος.

Olafur Eliasson. Jokla series, 2004

B

Πολιτική της ταυτότητας

Μελετήστε το κείμενο που ακολουθεί. Κατόπιν χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες και επιλέξτε ένα από τα ακόλουθα κοινωνικά κινήματα: α) φεμινιστικό κίνημα, β) κίνημα για τα δικαιώματα των μαύρων και γ) κίνημα για τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων. Στη συνέχεια γράψτε ένα μικρό κείμενο για το κοινωνικό κίνημα που επιλέξατε, εστιάζοντας στα παρακάτω ερωτήματα:

- Ποια είναι τα συστατικά της ταυτότητας της κοινωνικής ομάδας που επιλέξατε;
- Με ποιον τρόπο και σε ποιους κοινωνικούς χώρους τα μέλη αυτών των ομάδων διεκδικούν δικαιώματα με άξονα το χαρακτηριστικό της ταυτότητάς τους;

Τέλος, παρουσιάστε τα κείμενά σας στην ολομέλεια του τμήματος.

Αναλογιστείτε πώς γνωρίσματα όπως το φύλο, η εθνικότητα, το χρώμα του δέρματος, η ομοφυλοφιλία, η διαφυλικότητα*ΓΛ, η ασθένεια (όπως το HIV/AIDS), η αναπηρία, μετατράπηκαν με την ενεργή και οργανωμένη παρέμβαση κοινωνικών ομάδων από γνωρίσματα απαξιωτικά και συστατικά μιας θεωρούμενης «κατώτερης», «περιθωριακής» ή και «επικίνδυνης» ταυτότητας σε καθοριστικούς παράγοντες πολιτικών κινητοποιήσεων, διεκδίκησης δικαιωμάτων και ίσης μεταχείρισης. Τα μέλη αυτών των ομάδων διεκδικούν το δικαίωμα να δομούν τα ίδια την ταυτότητά τους, καθώς και να αναλαμβάνουν τα ίδια αυτήν την ευθύνη. Η πολιτική της ταυτότητας, όπως ονομάζεται, έγινε σήμα κατατεθέν στη Δύση τη δεκαετία του 1960 και κυρίως την περίοδο μετά το 1968, με κοινωνικά κινήματα όπως ο φεμινισμός, το κίνημα για τα δικαιώματα των μαύρων και των ομοφυλόφιλων. Μέχρι και σήμερα βλέπουμε να εμφανίζονται νέα κοινωνικά και πολιτικά κινήματα στο πλαίσιο διαμόρφωσης ή και αναδιαμόρφωσης εθνικών ταυτοτήτων, αλλά και στο πλαίσιο διεκδίκησης εναλλακτικών μορφών ταυτότητας.

Jean Dubuffet, *Convergences*, 1976

